

ZEGENEND JEZUSKIND MET WERELDBOL

Christusbeelden hadden een onweerstaanbare aantrekkingskracht op begijnen. In het begin als zielsvriend, vanaf de 13de eeuw hoofdzakelijk als mystieke bruidegom. Onder de Turnhoutse begijnen leefde de specifieke devotie voor de “Kindsheid van Jezus”. Kleine sculpturen waren daarom erg geliefd. Begijnen maakten voor deze beelden een uitgebreide garderobe met onder andere prachtige mantels, versierd met goudbrokaat en zilver. Voor elke feestdag creëerden zij iets nieuws. Het hoogtepunt was uiteraard Kerstmis. Op die dag zetten de begijnen een mooi versierde wieg met belletjes op het altaar met daarin een Jezusbeeld. De begijnen gingen in processie rond deze wieg en trokken aan een touw, zodat de wieg heen en weer bewoog en de heldere klanken van de belletjes door de kerk weerklonken.

Het Jezusbeeld in het Begijnhofmuseum van Turnhout behoort tot de zogenaamde “poupées de Malines”. Deze kleine heiligenbeeldjes werden vanaf het midden van de 15de eeuw tot circa 1530 in groten getale gefabriceerd in Mechelen. De sculptuurtjes zijn te herkennen aan hun rond, popperig gezicht en hoog voorhoofd en waren door hun klein formaat in de eerste plaats bestemd voor privédevotie. Ze werden los opgesteld in kamers of verwerkt in huisaltaren of besloten hofjes. Door de exclusieve kwaliteit van het houtsnijwerk en de polychromie bleef deze vorm van kleinsculptuur voorbehouden aan de meer gegoede burgers. De lagere sociale klassen moesten zich tevreden stellen met de veel goedkopere pijpenpaarden heiligenfiguurtjes en devotieprenten.

Jezuskind met wereldbol Begijnhofmuseum (detail)

Houtsnijkunst en polychromie

Beeldsnijden en polychromie waren niet zo'n voor de hand liggende ambachten. Elke beeldsnijder stond in de eerste plaats voor de keuze van hout. Welke houtsoort was het meest geschikt en wat schreven de gildenbepalingen voor? Sommige houtsoorten werden uitdrukkelijk verboden, omdat dit de kwaliteit van het beeldhouwwerk en dus de goede naam van de gilde zou besmeuren. Nadat de houtsnijder zijn werkblok had gekozen, schetste hij daarop aan drie zijden met houtskool de ruwe omtrekvormen van het beeld en hakte deze met een bijl uit. Hoe dichter de voltooiing naderde, hoe fijner het gereedschap werd dat hij gebruikte. Een teken van goed vakmanschap was om een beeld zoveel mogelijk uit één stuk te maken. Voor uitstekende onderdelen, zoals de armen van een kruisbeeld of handen en attributen van heiligenbeelden, kon de houtsnijder niet anders dan deze apart aan het beeld te zetten. Dat is tevens de reden waarom die delen in de loop der jaren vaak los en verloren geraakt zijn.

Een mooi voorbeeld van beeldsnijkunst en polychromie is dit beeld van Maria met Kind: gemaakt uit kastanje hout, afkomstig uit Spanje, renaissance, 16de eeuw, hoogte: 84 cm

Jezuskind met wereldbol (Begijnhofmuseum)
Materiaal: gepolychromeerd hout, textiel, kant,
16de eeuw (beeld) 19de eeuw (kledij). Hoogte:
36 cm

Wanneer de beeldsnijder zijn werk voltooid had, was het beeld nog niet af. In de middeleeuwen werd het daarna beschilderd en verguld. Deze “stofferings” of “polychromie” gebeurde door een schilder. Deze stopte of overplakte de oneffenheden van het beeld en bestreek het met lijm en vervolgens met een grondlaag van lijm en krijt. In die grondlaag kon hij oogleden, rimpels, haren... uitsnijden. Bloeddruppels, wonden en tranen modelleerde hij in deze laag en ook houten “parels” en “edelstenen” werden hierin vastgezet. Daarna begon hij aan de eigenlijke beschildering en vergulding.

Polychromie was dikwijls duurder dan het beeldsnijden zelf. Omdat de beeldsnijder erg gedetailleerd tewerk ging en bijvoorbeeld pupillen in ogen en nagels en rimpels zo goed weergaf, werden beelden niet altijd direct gestoffeerd. Indien er nadien geld voorhanden was, kon een schilder aan de slag gaan, maar evengoed bleef het beeld onbeschilderd. Van de polychromie van middeleeuwse beelden is meestal maar weinig bewaard gebleven. De beschilderingen waren erg kwetsbaar en werden vuil door het roet van de kaarsen. Daarom moesten ze regelmatig worden bijgewerkt. Dat gebeurde niet altijd even accuraat en vanaf de 19de eeuw werd de beschildering soms volledig verwijderd om het hout geheel zichtbaar te maken.

Medewerkers Begijnhofmuseum

Foto's: Ludo Verhoeven

Bronnen

- C. Ceulemans (e.a.): Mechels houtsnijwerk in de eeuw van Keizer Karel, Stedelijke Musea Mechelen en OKV (2000)
- J. Jansen: Het kunstpatrimonium van het Begijnhof van Turnhout, in: Foto-inventaris van het Belgisch kunstbezit Openbare Centra voor Maatschappelijk Welzijn, Provincie Antwerpen, Brussel en Turnhout (1988)
- M. Van Vlierden: Edukatief Blad 14 – Middeleeuwse houten beelden: ambacht en techniek, Utrecht, Rijksmuseum Het Catharijneconvent (1994)

